

Utgivna av Släktföreningen Schulman r.f.

Kommentarer över en samling brev (86 st.), skrivna av kaptenerna Carl Fredrik Schulman och Herman Wærnhjelm till kapten Gustaf Carl Palmfelt åren 1802 - 1822.

(Breven bevaras hos fru Gunvor Ekroos, född Grahn, på Haihara i Messuby.)

(Föredrag hållet av Otto Schulman 12.5.1962.)

Brevsamlingen omfattar således en tid av 20 år. Där finns 38 brev skrivna av Schulman, 45 av Wærnhjelm samt några ströbrev av andra officerare. De ge en god inblick i dåtida ståndsfamiljers liv - närmast en bild av en officer i den dåtida militären. Militärt betraktad är armén närmast att förlikas vid en milisarmé. Det visar ett utvecklingsskede i vår krigshistoria före värnepliktiga arméers uppsättande kring basen av en aktiv officerskader. Arméns utbildning påminner i mycket om vår kända skyddeskårsor-

ganisation och dess utbildning. Regimentenas kompanier ligga i socknarna långt från varandra, - här är fråga om ett värvat regemente som kan värva mannar från ett vidsträkt område, - och soldaterna, soldattorparna, sammankomma till exercisövningar på kyrkobacken efter gudstjensten år efter år, så länge mannen godkännes i rullorna. Kompanichefen, jordbrukare också han, bebor sitt officersboställe inom socknen och med hjälp av ett par subalternofficerare och några stamunderofficerare sköter han kompaniet: utbildning, mannarnas förseende med utrustningspersedlar, granskning av dessa, torpinspektioner o.d. och bör han avge regelbundna styrkerapporter till regementet. Till sommaren sammankalles regementet till gemensamt större möte med manövrar, där det monstras av någon högre därtill förordnad officer. Då kallas officerskåren vanligen in en 10 dagar tidigare för att genomgå och repetera reglementet, därefter

komma mannarna för ett par veckor. (Som kritik kunde man ställa frågan: varför sker dessa repetitionsövningar endast samman tid? Vår krigshistoria visar ju, att ryssen vanligen anfaller oss vintertid).

I breven fäster man sig vid de ständiga resorna med vagn eller släde i ur och skur. Man är förvånansvärt rörlig av sig trots de långa avstånden. Här är fråga om ett värvat regemente, så att Schulmans kompani består av manskap från Kangasala, Luopiois, Asikkala till Åräsjö m. fl. socknar, en anseelig sträcka. Soldatorpen ligga i alla dessa socknar, dessutom besöker kompanichefen ofta personligen bataljonchefen på Sveaborg och regementchefen Adlercreutz på Boe gård nära Borgå. Depescher och order växlas oavbrutet, också per post, förläggningarna emellan.

Korrespondencen är mycket livlig. Då brevväxlingen begynner tjänar Schulman på Sveaborg som löjtnant vid Finska Eskadern av Arméns flotta. Senare uppställs ett nytt värvat lätt infanteriregemente, år 1804, och vännerna söka sig alla till detta regemente. Man dryftar med spänd förväntan chefs- och andra utnämningar tills det slutligen blir känt, att kavalleriöversten, Karl Johan Adlercreutz blir utnämnd. Valet av chef emottages med tillfredsställelse. Adlercreutz omfattas med allmän aktning.

Annars lever man kvar i III.

Gustavs förfinaade, tidevarv. "Jag hämtar med mig din peruque"..... står det i något brev. Franska glosor förekommer i snart sagt vart brev. Bildningsnivån hos officersfamiljerna är, som känt, förvånansvärt hög, skrivstilen ovanligt vacker och vårdad. Det är dock vanligt i gängna tider, att fruntimmersbrevet te sig ovanare i stil och ortografi till följd av mindre övning. Breven äro alltid försedda med datum, ofta även mottagningsdatum och t.o.m. ofta med datum när svar avgivits. Detta emedan de ofta även innehålla meddelanden i tjänsten, men man glömmar aldrig att sända en emabel komplimang till adressatens äkta hälft. På Sveaborg levde man med i "stora världen", där var man i händelsernas centrum. Ofta förekom där officerare från Sverige.

Ett annat genomgående drag för tiden är en ständigt penningeknapphet, utelämnad lön som innehålles av kronan långa tider. Man lånar av varandra vipplån kors och tvärs och blottar öppet sin penningeförlägenhet.

Tavastehus marknaden spelar en förvånansvärt viktig roll, "där träffas vi säkert" heter det i män-

ga brev. Typist för tiden är också de många kommissionerna man utför eller ber vänner utföra åt sig. Det är inga småsaker. Än är det någon vagn eller kursläde från vagnmakaren Kählman i Helsingfors, än ett hästköp, kläde eller rena hushållsbestyr: lin, träkärl eller dylikt "som fås bättre där i era trakter"... Det är vanligt att resande medtaga post eller utföra ärender åt vänner och bekanta.

Man visiterar också flitigt varandra varvid fruarna ofta medfölja. Schulman besöker hemmet på Lautsia då det så passas med resorna. Där firar han julen, föräldrarna leva ännu. Fadern dör 1805, modern 1823. Broder Otto skymtar par gånger i breven. En gång heter det: "Jag sänder släden med min svågers dräng".... Detta syftar på kaptenen vid Karelska Jägarcorpsen, Adolf Joachim Borgenström, gift med hans syster Ebba Fredrika. I bland träffas alla vännerna på Lautsia, i bland på Kandola i Luopiois hos Palmfelt.

Rörande är det goda kamratskapet vännerna emellan som varar hela livet igenom. De anförtro varandra sina hjärteangelägenheter, bevista varandras bröllop, stå fadder för varandras barn, kondollera varandra då någon anförvant gått bort. Schulman är nöjd att Palmfelt godkänner hans val

val av fästmö. Sch. till Palmf.: "Du är den enda jag nämnt mitt engagement, för Herman och Janne har jag väl ämnat säga det åt, men ännu ej kommit därtill. (Wärnhj. och Adlercr.) Fastän Schulman sålunda ingenting skrivit till Wärnhjelm om sina förestående förlovningsplaner, anar denne något och skriver till Palmfelt: "Jag tror vår vän Schulman är en liten sik som dragit både dig och mig bakom ljuset".

Finska, vilket språk Schulman och Palmfelt, som uppvuxna i finsk trakt, säkert behärskade, förekommer någon gång i breven. Schulman skriver: "Har du mera "täysi valtti" än du behöver så låt mig få i utbyte mot blårgarn".

En sak som intresserar oss senare tidars läsare är att se i vad mån det allmänna politiska läget återspeglas i korrespondencen, närmast t.ex. krigshotet före 1808. Kom det så överraskande som man vill tro, för regeringskretsarna i Stockholm?

Redan 2 år tidigare (den 29.6.1806) skriver Wärnhjelm till Palmfelt: "Nytt kan jag inte berätta, ty ingen vet någonting. Nu är sakerna så bortblandade i den politiska världen, så att alla blivit dar blott kanstoppare."

Dock tros nu för ganska gifvit att krig blir nästa vår oundvikligt, - så som följt af vår liaison med Preussen. Emellertid har kungen sitt hufvud för sig och gör ingen klok på hvad han ämnar - och därutinnan kan han hafva rätt - förmodligen".

Lite senare samma år har Schulman varit i Stockholm för att bocka sig för kompanichefs vakansen för Asikkala kompani, till vilken post han dock blev utnämnd redan innan han hann återkomma från resan. I anledningen av denna utnämning skriver han, d. 19.11.1806: "Få se vad lycka jag nu i dessa kritiska tider gör där med, men det måtte ej gå mig värre än andra...." (Här syftar han på ett snart förestående krig). I ett annat brev heter det (d. 20.11.1807): "Gud vet hur det går med mötet i nästa sommar, det lär vara svårt för någon att veta".

Man ser sålunda, att kriget ej kommit helt oväntat över dem. Det är ett känt faktum, att höga väderbörande ej gjort något inför krigshotet, ej upprustat, ej försatt fästningarna i försvarsskick. Ett stort parti gevär och kanoner ur arméns förråd såldes kort före krigets utbrott till Preussen, ja, t.o.m. till Ryssland, för att få medel till statskassan, samtidigt som Karelska Dragonregementet hade endast en hel pistol i förrådet. Om kronan

~~Om kronan~~ helst hade utbetalat officerarnas innestående löner, så hade de själva kunnat förse sig med utrustning. - Napoleon är ej alls populär. Tvärtom. "Nu grasserar Mr. Napoleon jämmerligen...." heter det i något brev.

Den 12 mars 1807 firar Schulman bröllop med Fredrique von Platen på Kalkis egendom i Asikkala. Vänner Palmfelt är gäst vid bröllopet. En dotter föddes d. 27.12.1807, endast ett par månader före krigsutbrottet. Hos familjen Wärnhjelm föddes en dotter d. 12. jan. 1808, den sista februari rykte fienden utan krigsförklaring över gränsen.

Så blir det tyst med brevväxlingen för en lång tid. Adlercreutzska regementet får skyndsam order att sammandragas till Sveaborg dit alla kompanier hinna fram i tid. Där gå alla vännerna samma öde till mötes vid fästningens kapitulation och hamna, efter vägran att svära trohetsed till ryska tsaren, i krigsfängenskap i Ryssland.

Känt är, att de yngre officerarna ej rådfrågades om kapitulationen. Vid krigskonseljen motsatte sig fortifikationsbefälhavaren, den 70-åriga överste Wärnhjelm (här omnämnda kapten Henrik Wärnhjelm fader) och överste Gutofsky kapitulationsförslaget. Här emot uppträdde Jägerhorn "med

imponerande ton och snäste alla". Vänd till Gutofsky yttrade han häftigt: "Gott, vi skola låta begrava oss under gruset av fästningens ruiner, men herr översten bliver Kongl. Maj:t ansvarig för följderna, om vi ej nu embrassera propositionen, varigenom dock fästningen kan behållas tills öppet vatten och securus från Sverige hinner ankomma".

Cronstedt blev vred, och sannolikt fällde han nu det bekanta yttrandet: "Mina herrar. Jag är varken feg eller lejd, men jag ser intet annat medel att hålla fästningen Kongl. Maj:t och riket till handa vid öppet vatten än att ingå på konventionen".

Den 8. april meddelades garnisonen konventionens innehåll. Före den 3. maj, middagstiden, skulle svenska flottan inlöpa i hamnen. De yngre officerarna ville bryta konventionen men fingo ej någon äldre att åtaga sig ledningen av ett sådant tilltag. Den 3. maj 1808 uttryckte Adlercreutzska regementet först av garnisonen.

Officerarna fördes i mindre grupper till St. Petersburg. Ankomna dit blevo krigsfångarna föreställda för general Sprengtporten, varvid generalen uppmanade de finska officerarna att avlägga trohetsed åt Rysslands kejsare, utlovan- de friheten åt dem på nämnda villkor.

Schulman, den äldste av de vid tillfället närvarande fin-

ska officerarna, trädde då fram och yttrade på sina egna och kamraternas vägnar: - "Ers Excellens. På alla mina närvarande kamraters vägnar får jag anmäla, att så länge vi bära denna uniform och detta fälttecken, kan ingen av oss antaga Ert för vår heder högst kränkane förslag! Sprengtporten förklarade att krigsfångarna i så fall skulle transporteras till det inre av Ryssland. Audiensen var slut.

Schulman sändes först till Jaroslaw, senare till Rostoff. Wärnhjelm hamnar i Kaluga och Palmfelt i Utsjugvelikij. Över den sistnämndes resa till förvisningsorten finnes bevarad en dagbok, förd av en av krigsfångarna, v. Platen. Tvenne brev skrivna till Schulman under fångenskapen finnes bevarade i Schulmanska släktarkivet, det ena från hans gamla mor på Lautsia, det andra skrivet av barndomsvännen från Hakkiala i Hauho, kapten Clas August Charpentier, också han krigsfånge i Ryssland.

Ur breven synes, att ishinder ännu i maj ej var något ovanligt. I ett brev av d. 25.4.1806 skriver Wärnhjelm: "jag tror att vi ha is ännu i maj månads slut"...."

De fångna finska officerarna fick återvända årets sista dag 1808. Det första brevet skrivet av Schulman efter hemkomsten är daterat först nästan 1 år efteråt, d. 8.9.1809. Där skymtar, förståeligt nog, en dyster stämning. i anseende till vårt obehagliga öde smärtande erinran att träffa camrater". (Det måste ej ha varit lätt för Sveaborg officerarna att bära klandret för fästnings fall, fastän de yngre ej kunnat inverka på beslutet.)

Nu följer i landets historia en tid av djupaste depression, isynnerhet inom officersfamiljerna. Detta kommer tydligt till synes i korrespondensen. Brevet är få, stämningen dyster. Vad skall det bli av den finska officerens framtid? Det är klart, att intet kan göras före fredslutits. Men man är berövad sina inkomster. Att överflytta till Sverige och där ingå i armén ställer sig omöjligt för hela officerskåren. Det finns ej så många vakanser. Mången reser dock personligen över till Stockholm för att höra sig för, så snart det åter blir möjligt att resa. Man skriver general Adlercreutz till som nu står på toppen av berömdhet. Speciellt officerarna vid hans eget forna regemente göra det. Men han kan ej annat, än att avråda alla från att komma. Den som bara kan finna en utväg hemma bör stanna, det är hans råd. Ett

brev av Adlercreutz till Schulman finns i behåll.

Ett tydligt mot Sverige och svenskskärna riktat hot kan skönjas i korrespondensen. Ej ens Adlercreutz går helt fri från kritik. Också Wörnhjelm har varit i Sverige och är uppbräckt över den behandling som där kommit honom till del. Måhända kom det sig av att han ju tillhört Sveaborgs garnison? Det som mycket upprörde den finska officerskåren, var, att riksgäldskontoret ej utbetalade officerarnas fulla lön, bl. a. ej de s.k. "passévolance-pengarna".

De familjer som voro i tillfälle att skaffa sig egna egendomar, såg däri sin enda räddning. Palmfelt bodde fortfarande på sitt Kandola i Luopiois och var sålunda bürger. Schulman, som varande yngre broder, kunde ej göra anspråk på Lautsia som tillfallit hans äldre broder Otto Wilhelm. Han bor en tid hos svärföräldrarna på Kalkis i Asikkala men skaffar sig 1811 ett eget boställe, Jokiniemi i Janakkala, dit han flyttar i april 1812. Där berättar han en gång, att han haft besök av broder Otto med fru (Minette Gardiemeister). Wörnhjelms bo en tid hos svågern på Sjunby, men skaffar sig sedan Hitå egendom i

Sibbo.

Med gemensamma medel bekosta officerarna en kapten Reuterskjöld över till Sverige, för att där bevaka de finska officerarnas intressen, men korrupsion och mutor florerar och även Reuterskjöld måste tillgripa sådana medel för att alls få sin sak framförd.

Då förstår man, att det erbjudande den ryska kejsaren ger en officersdeputation som från Finland reser till Petersburg för att erfara kejsarens åsikt om finska officerskårens öde, vinner gehör. Härom skriver major Herman Adlercreutz på Myttälä, en broder till generalen, dat. d. 20.4.1810, att officerarna få tillsviðare behålla sina boställen, änkorna och barnen till 12 års ålder lovas pension mm.

En gång kommer general Adlercreutz själv över till Finland och utbetalar då på Kiiala sitt forna regementes inestående löner och fordringar. "Jag har aldrig funnit honom så emabel som nu. Jag var 4 dagar på Kiiala.." - berättar Wörnhjelm åt Palmfelt (24.8.1811). I fredsfördraget bestämdes, att egen finsk militär ej skulle uppställas i landet på 50 år. Dock gjorde det Napoleonska hoten att man gärna redan tidigare önskade uppställa inhemska truppförband till landets försvar.

Vännerna äro dock länge tveksamma. Vad säger kritiken? Den

allmänna opinionen i landet är nog mot Napoleon, men kan man redan tjäna den forna fienden? Man kan förstå, att det måste ha varit ett svårt val officerskåren här ställdes inför. (Brev av 28.10.1812, Schulman till Palmfelt).

De besluta sig omsider att ingå vid den nya finska militären, varefter också en ljusare tid randas för de forna vännerna. Wörnhjelm utnämnes till bataljonschef vid 3. finska Jägarregementet med Palmfelt som komp. chef. Sålunda få de åter tjäna sitt land på en bana där de känna sig hemma. Man samlas som förr till regementsmöten på Parola malm. Schulman blir 1815 bataljonschef vid Wiborgs regemente, sedan chef för Heinola bataljon, chef för 1. Finska Jägarregementet (sedermera Finska Gardet) och slutligen chef för 3. Brigaden av finska militären. 1831, då finska militären upplöses, befordras han till överste. Palmfelt blir regementchef efter Wörnhjelm som utnämnes till landshövding över Wasa län.